# תקיעה בחצוצרות

**א.**

נאמר בפרשת בהעלותך[1]:

> וידבר ה' אל משה לאמר. עשה לך שתי חצוצרות כסף מקשה תעשה אתם והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות. ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד. ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים ראשי אלפי ישראל. ותקעתם תרועה ונסעו המחנות החונים קדמה. ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החונים תימנה תרועה יתקעו למסעיהם. ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו. ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצצרות והיו לכם לחקת עולם לדורותיכם.
>
> וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם מאויביכם. וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם.

בפשטי המקראות תפקיד החצוצרות הוא להוות סימן לעם "למקרא העדה ולמסע את המחנות", אולם הבנה זו מעלה כמה תמיהות:

א. על שום מה צריך דווקא שהכהנים הם שיתקעו בחצוצרות? שאלה זו מתחזקת לאור הראיה כי לא מדובר דווקא בתקיעה על העולות וזבח השלמים אלא שהציווי "ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות" נאמר לאחר התיאור של סימוני המסעות וכינוס הנשיאים.

ב. אם כל תפקיד החצוצרה הוא רק אמצעי לסימון, מדוע הדגישה התורה את החומר שממנו נעשה החצוצרה ודין זה הוא לעיכובא כמו שהורונו רבותינו[2]: "משאר מיני מתכות פסולים"?

---

[1] במדבר י', א' - י'.

[2] מנחות כח ע"א.

ג. אף הציווי לעשות את החצוצרות ממקשה (אם כי דין זה אינו לעיכובה כדבר הגמרא שם) מראה עומק רוחני גדול בחצוצרות בהשוואתו למנורה ולכפורת העשויים גם הם ממקשה ולא רק כלי סימון טכני.

## ב.

כתב הרמב"ם בספר המצוות[3]:

> היא שציוונו לתקוע בחצוצרות במקדש עם הקרבת הקרבן מקרבני המועדות והוא אמרו יתעלה וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם וכו'. ובביאור אמרו שמצווה זו בחצוצרות ... וכן אנחנו מצוים לתקוע בעתים הצורך והצרות כשנזדעק לפני השם יתעלה והוא אמרו וכי תבוא מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם וגו'.

בהגדרה זו של הרמב"ם את המצוה לא מוצאים אנו לא אזכור לכך שמצוה זו תלויה בכהנים ולא מוצאים אנו את עובדת היות החצוצרות בנויות ממקשת כסף, ויש לתמוה מדוע השמיט הרמב"ם פרטים אלו שהנם בפשטות כחלק מהמצוה?

השמטה זו חוזרת היא אף במנין שעל סדר ההלכות שכתב שם הרמב"ם[4]:

> מצות עשה אחת לצעוק לפני ה' בכל עת צרה גדולה שלא תבוא על הציבור.

הרמב"ם בהגדרה זו אף השמיט את החצוצרות ובפשטות ניתן לומר שהבין הרמב"ם כי המצוה היא לצעוק ולהתפלל לחזור בתשובה, כאשר חלק מתוך התהליך של התפילה והצעקה מתבצע בתקיעה בחצוצרה, ועל כן בהגדרה לא הופיע החצוצרה.

אמנם יישוב זה קשה שכן הרמב"ם כן היה צריך לאור זאת להביא פרטים אלו ביישום המעשי של הגדרת המצוה בתחילת ההלכות במשנה תורה ולא כך היא וזו לשונו[5]:

> מצות עשה מן התורה לצעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הציבור שנאמר 'על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות' כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת דבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן (בפה) והריעו (בחצוצרות).

---

[3] מ"ע נ"ט.

[4] בראש הלכות תעניות.

[5] הל' תעניות פ"א ה"א.

פה ביישום ההלכתי של התקיעה בחצוצרות גם כן השמיט הרמב"ם את הדין שהתקיעה היא בכהנים וכן את עצם היות החצוצרה ממקשת כסף והדבר אומר דרשני.

ג.

כתב הרמב"ם בהלכות כלי המקדש[6]:

> בימי המועדות כולם ובראשי חודשים היו הכהנים תוקעין בחצוצרות בשעת הקרבן והלווים אומרים שירה שנאמר בים שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חודשיכם ותקעתם בחצוצרות. החצוצרה נעשית מן עשת של כסף. עשה אותה מן הגרוטאות של כסף כשרה משאר מיני מתכות פסולה.

בהלכה זו כן מביא הרמב"ם את דין הכהנים, ואת דיני עשיית החצוצרה ולכאורה משמע שדווקא בתקיעה שעל גבי הקרבן ישנו דין בכהנים ובחצוצרות מכסף דווקא.

אמנם הבנה זו לא נראית בפשטות מהפסוקים המשווים את התקיעה בצרות לתקיעה במועדות ובקרבנות. כן קשה הבנה זו ממשנה במסכת תענית[7] שדנה על התקיעות שבעת הצרות וזו לשונה:

> מעשה בימי רבי חלפתא ור' חנינא בן תרדיון שעבר אחד לפני התיבה וגמר את הברכה ולא ענו אחריו אמן. <u>תקעו הכהנים תקעו</u>. מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם היום הזה <u>הריעו בני אהרן הריעו</u> ... וכשבא הדבר אצל חכמים אמרו לא היינו נוהגין כן אלא בשער מזרח ובהר הבית.

הרי לנו שאף בתקיעות שבצרות ישנה תקיעה של כהנים ומשנה זו נפסקה להלכה ברמב"ם וזו לשונו[8]: "וחזן הכנסת אומר לתוקעים תקעו בני אהרן תקעו". מדוע אם כן הושמט עניין הכהנים ברמב"ם מהגדרת המצוה, וענין עשיית החצוצרות ממקשת כסף מכל הלכות תענית?

לגבי הקושיא על השמטת מקשת הכסף מהלכות תענית כתב המנחת חינוך[9]:

---

[6] פ"ג הלכה ה'.

[7] טו ע"א.

[8] הל' תענית פ"ד הט"ו.

[9] מצוה שפ"ד.

> וקצת צריך עיון דכאן בהלכות כלי המקדש כתב הר"מ דין זה דצריך שיהיה כסף ובהלכות תעניות לא ביאר זה, ואפשר סמך על מה שכתב כאן. אבל ברור דחצוצרות של תענית היו ג"כ של כסף כי שוים בדיניהם לכל דבר. וגם חצוצרות שהיו תוקעין עם השופרות בראש השנה ג"כ היו של כסף, כן נראה.

קביעת המנחת חינוך כי "שוים בדיניהם לכל דבר" נשמעת אכן בפשטות מן המקראות, אך ברמב"ם בענ"ד לא סביר שאף בהגדרת המצוה לא יופיע דין זה מתוך הסתמכות על ידיעה שיכתב דין זה בהלכות כלי המקדש. על כן אנסה בעניות דעתי ליישב את דעת הרמב"ם באופן אחר, וה' יהיה בעזרי.

ד.

כתב המגיד משנה בראש הלכות תעניות:

> וראיתי לרבנו בספר המצוות שלו שמנה תרועה זו ותקיעה שבשעת הקרבנות במצווה אחת. ותמה אני למה, שהרי שני פסוקים הם בכתוב? ונראה שדעתו ז"ל שהמצווה היא אחת כללית לתקוע בחצוצרות במקדש בעת הקרבנות, ובעת הצרות בין במקדש בין בגבולין ואין ראוי למנותן בשתי מצוות ועוד צריך עיון.

הרמב"ם מנה מצווה להריע בחצוצרות ואפיון מצווה זו בא בזמנים ובאופנים שונים, בעת הקרבנות במקדש ובעת הצרות בין במקדש ובין בגבולין, והנה עדיין יש לתמוה, אם המהות של התקיעות איננה שווה מדוע זו מצווה אחת?

הרמב"ם בספר המצוות מנה את מצוות התקיעה בחצוצרות ביחד עם מצוות הקשורות לקרבנות (בין מצוות הקרבן בפסח[10] לבין מצוות פסולי קרבן[11]), ומשמע א"כ כי עיקר המצווה היא בתקיעה שבקרבנות בעוד התקיעה שבעת הצרות היא נספחת למצווה.

אמנם במשנה תורה הרמב"ם מנה את המצווה דווקא בהלכות תעניות ולא בהלכות כלי המקדש על אף שכן פסק הרמב"ם כפי שראינו לעיל את דיני התקיעה בעת הקרבנות. מדוע אם כן בניגוד לספר המצוות הגדיר הרמב"ם במשנה תורה את עיקר המצווה דווקא בעת הצרות ואת התקיעה במקדש כנספח לה?

---

[10] מ"ע נ"ה - נ"ח.

[11] מ"ע ס' - ס"א .

ה.

ביחס לתקיעה בחצוצרות העידה התורה:

> ונזכרתם לפני ה' אלוקיכם ונושעתם מאויבכם...והיו לכם לזכרון לפני אלוהיכם אני ה'

התקיעה בחצוצרות הן בעת הקרבת הקרבנות במועדים והן בעיתות הצרה מגלה היא את מלכות ה' בעולם ונזכרים אנו לפניו. אמנם אופי הזכרון משתנה הוא- במלחמה נזכרים אנו לפניו ונושעים אנו מהאויבים, ובעת הקרבת הקרבנות מתגלה מלכות ה' באופי החגיגה והשמחה "וביום שמחתכם ובמועדיכם".

האופי השונה בזכרון מעיד גם על אופי שונה בתקיעה. בתקיעה שבעת הקרבת קרבנות המועדים במקדש ישנו אופי של המלכה כפי שנאמר[12]:

> בחצוצרות ובקול שופר הריעו לפני המלך ה' .

לעומת זאת בעת הצרות לתקיעה ישנה אופי של תפילה והתעוררות בתשובה מעין מה שכתב הרמב"ם על התקיעה בשופר בראש השנה[13]:

> אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם.

כן כתב הרמב"ם ביחס לתקיעה בצרות בהלכות תעניות[14]:

> ודבר זה מדרכי התשובה הוא שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב עונותיכם הטו וגו' וזה הוא שיגרום להסיר הצרה מעליהם.

נמצאנו למדים כי בעת הקרבת הקרבן מתגלה ה' בבית מקדשו ותפקידנו לחשוף את השגחתו "והיו לכם לזכרון לפני אלוהיכם".

בתקיעה שבעת צרה המצב הוא הפוך. השכינה נסתרת היא וישראל מצויים במצור ובמצוק. במצב זה רצוננו הוא להוריד שכינה לעולמנו באמצעות התקיעה.

לקיבוץ ישראל במדבר, ולשם אסיפת הנשיאים אכן לא הצטרכו ישראל לעצה אלוקית כיצד לפעול רק בשביל הסימון הטכני. אמנם לאיסוף עם ישראל וזקניו ישנה גם כן השלכה רוחנית שכן כאשר מתאספים יחד ראשי ישראל מתגלית מלכותו יתברך.

---

[12] תהילים צ"ח, ו'.

[13] הל' תשובה פ"ג ה"ד.

[14] פ"א ה"ב.

כל זאת כפי שנאמר[15]:

ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל.

כך אמרו על פסוק זה רבותינו[16]:

כשמושיבים זקנים בישיבה של מטה שמו הגדול משתבח למעלה שנאמר 'ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם' ואין אסיפה אלא זקנים שנאמר 'אספה לי שבעים איש מזקני ישראל'.

לצורך איסוף בעל השלכה שכזו צריך פעולה רוחנית – לשבח את שמו הגדול המתגלה במציאות. לשם כך באיסוף ישראל ובכינוס זקניו צוותה התורה:

עשה לך שתי חצוצרות כסף.

מהותה של המצווה מצויה אם כן בעיקר בבית המקדש שבו מתגלה שמו יתברך. חידשה לנו התורה כי אף במלחמה יבוא הקב"ה ויגלה שכינתו אף בהסתר ולצורך גילויו צריכים אנו את החצוצרות.

לאור זאת מובן כי עיקר המצווה היא התקיעה בשעת הקרבת הקרבנות שבחגים ואילו התקיעה בעת הצרות היא הנספחת למצווה. על כן בספר המצוות באה מצווה זו בין מצוות התלויות בקרבנות.

שונה הדבר בפן המעשי של המצווה. בפן זה אין התקיעה שבמקדש היא העיקרית אלא דווקא זו שבצרות.

התקיעה שבמקדש לאור ביאורינו הינה תגובה לגילוי האלוהי בעוד שבעת הצרה פעילות האדם בתפילה, בתקיעה, ובחזרה בתשובה היא היוצרת את הגילוי האלוהי. על כן בפן המעשי עיקר המצווה היא התקיעה בשעת הצרות וחידשה לנו התורה כי אף בגילוי האלוהי שבעת החגים יש גם כן תפקיד לאדם לקבל את השפע האלוהי בתקיעת חצוצרות.

לאור זאת מובן כי בפן המעשי עיקר התקיעה היא בעת הצרות ואילו התקיעה בעת ההקרבה שבחגים הינה רק סניף לקרבן.

על כן במשנה תורה - ביישום המעשי של המצווה מנה הרמב"ם את מצוות החצוצרות בהלכות תעניות ולא בהלכות כלי המקדש.

---

[15] דברים ל"ג, ה'.

[16] ספרי וזאת הברכה ה'.

ו.

לימדונו רבותינו בספרי[17]:

> 'על הצר הצורר אתכם' - במלחמת גוג ומגוג הכתוב מדבר. אתה אומר במלחמת גוג ומגוג הכתוב מדבר או בכל המלחמות שבתורה? תלמוד לומר 'ונושעתם מאויבכם', אמרת צא וראה איזו היא מלחמה שישראל נושעים בה ואין אחריה שיעבוד? אין אתה מוצא אלא מלחמת גוג ומגוג וכן הוא אומר 'ויצא ה' ונלחם בגויים ההם', מה הוא אומר? 'והיה ה' למלך על כל הארץ'.

לאור דברי הספרי משמע לכאורה שהתקיעה בחצוצרות איננה מצווה לדורות אלא רק למלחמת גוג ומגוג העתידית. אמנם הבנה זו של הספרי איננה מסתברת שכן מצאנו במלחמת מדין שכן היה שימוש בחצוצרות כדברי הכתוב[18]:

> וישלח אותם משה אלף למטה לצבא אותם ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקודש וחצוצרות התרועה בידו.

הרי לנו שכן תקעו בחצוצרות בשאר מלחמות שבתורה ומה היא אם כן כוונת דברי הספרי?

רבינו מאיר שמחה הכהן מדוינסק בפירושו משך חכמה[19] ביאר כי המדובר הוא שבחצוצרות של משה עצמו שנגנזו ביום מותו כפי שהביא רש"י בסוף פרשת וילך[20] לא יתקעו עד מלחמת גוג ומגוג. המשך חכמה דייק זאת מן התיבה "בֶּחצוצרות" מלשון בהחצוצרות הידועות.

אמנם ביאור זה קשה מן הגמרא במסכת מנחות[21]:

> תנו רבנן כל הכלים שעשה משה כשרים לו וכשרים לדורות, חצוצרות כשרות לו ופסולות לדורות.

הרי שגניזת החצוצרות במות משה נבעה מהאיסור להשתמש בהם על ידי אדם אחר (מתוך דגש התורה "עשה לך" "והיו לך") וכן משמע במדרש[22] המהוה את המקור לדברי רש"י שזהו

---

[17] בהעלותך ל"ח.

[18] במדבר ל"א, ו'.

[19] במדבר י', ט'.

[20] דברים ל"א, כ"ח.

[21] כח ע"א.

[22] תנחומא ויחי ב' (ועיין שם בעץ - יוסף).

הטעם שנגנזו החצוצרות "שלא יהיה תוקע אחר בהם" וכיצד יותר הדבר למלחמת גוג ומגוג וצ"ע.

והנה בעניות דעתי ניתן לישב את הספרי באופן שונה שייתן גם כן מזור להבנתנו ברמב"ם. ביחס לתקיעה בעת הצרות אמרה התורה "ונזכרתם לפני ה' ", הרי שישראל עצמם נזכרים ישירות לפני ה'. בניגוד לכך בתקיעה על הקרבנות אמרה התורה "והיו לכם לזיכרון" הרי שהזיכרון בא דרך החצוצרות.

בתקיעה בעת הקרבן ישנו דגש על אופי התקיעה- שיהיה בדיוק כפי שתקעו בחצוצרות שבזמן המדבר.לעומת זאת ביחס למלחמה שם אין הזיכרון בא דרך החצוצרות ושם בא הספרי ולימד כי עד מלחמת גוג ומגוג אין תקיעה באותו סוג חצוצרות שתקעו במדבר (כל זאת כפי שדייק המשך-חכמה ביחס לתקיעה במלחמה "ותקעתם בֶחצוצרות").

לאור דברינו מובן החילוק אף בסברא. חצוצרות הכסף העשויות מקשה באות לגלות שפע רוחני ויסוד זה מתאים הוא למקדש בתפארתו ולא למציאות של העדר השכינה כמו בעת הצרות.

כך יובן שאכן בתקיעה שבשעת הצרות אין דגש דווקא שהחצוצרות יהיו עשויות כסף ועל-כן השמיט הרמב"ם דין זה מהלכות תעניות (שלא כהבנת המנחת-חינוך), אך כן ישנו דגש על דין זה בתקיעה שעל גבי הקרבנות ועל כן בהלכות כלי המקדש כן פסק הרמב"ם דין זה.

לדברינו יובן גם כן הביטוי של התורה ביחס לחצוצרות שנשא עמו פנחס הכהן במלחמת מדין. בחצוצרות הכסף ישנה פעולה של תקיעה בכינוס בעם והנשיאים ובעת קרבנות החגים, ופעולה של תרועה בעת התקדמות המסעות ובעת מלחמה.

מדוע אם כן קוראת התורה לחצוצרות שנשא עימו פנחס "חצוצרות התרועה" והלא בפשטות בחצוצרות אלו לא רק מריעים אלא גם תוקעים?

לדברינו מובן הדבר:

בעת המלחמה לא השתמשו בחצוצרות כסף בדווקא ובוודאי בדור משה שייך איסור להשתמש בחצוצרות של משה- "עשה לך", "והיו לך" כפי שדרשה הגמרא במנחות. א"כ מצאנו כי חצוצרות שונות היו למלחמה בה מריעים תרועה ועל כן הן נקראו "חצוצרות התרועה".

הרמב"ם כזכור מנה יחד עם התקיעה על הקרבנות שבעת החגים את התקיעה בעת הצרות באותה המצווה. לדברינו שבעת הצרות לא תקעו דווקא בחצוצרות הכסף וכי במדבר היו

להם חצוצרות שונות למלחמה מובן מדוע גם בספר המצוות השמיט הרמב"ם את דין עשיית החצוצרות מקשה כסף, שכן לא יתאים הדבר לתקיעה שבעת הצרות.

ז.

נראה שבדברינו תובן ג"כ דעת הרמב"ם ביחס להשמטת הדין שהתקיעה היא בכהנים בספר המצוות ובראש הלכות תענית.

ראינו כי חכמים במשנה במסכת תענית[23] טענו כנגד רבי חלפתא ורבי חנינא בן תרדיון כי הנהגתם את תפילת התענית בגבולין באותו האופי שנעשה במקדש מוטעה הוא. מה היתה הטעות של אותם התנאים?

מובא בברייתא בגמרא[24]:

> בגואל ישראל מאריך ובחתימה הוא אומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אותכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך גואל ישראל והם עונים אחריו אמן וחזן הכנסת אומר להם תקעו בני אהרן תקעו. וחוזר ואומר מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם ביום הזה ברוך זוכר הנשכחות והם עונים אחריו אמן וחזן הכנסת אומר הריעו בני אהרן הריעו. וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו.
>
> במה דברים אמורים בגבולין אבל במקדש אינו כן לפי שאין עונים אמן במקדש וכו'. ואילו במקדש מה הוא אומר ברוך ה' אלוקים אלוקי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והם עונים אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר להם תקעו הכהנים בני אהרן תקעו.

ההבדל שבין המקדש לגבולין לפי הברייתא הוא בין עניית "אמן" לבין עניית "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" וכך מבוארת בפירוש המיוחס לרש"י במשנה הטעות מימי רבי חלפתא ורבי חנינא.

אמנם מוצאים אנו בפשטות הבדל בין המשנה לבין הברייתא, שבמשנה לא מתוארות תקיעות בין הברכות כפי שמתואר בברייתא ועל כן נכתב בפירוש המיוחס לרש"י במשנה[25]

---

[23] טו ע"א.

[24] תענית טז ע"ב.

"חזן הכנסת אומר להם על כל ברכה וברכה". לאור זאת גרס בפירוש המיוחס לרש"י במשנה בסיפור המעשה שבגבולין "ולא ענו אחריו אמן".

הר"ן[26] הקשה על ביאור של זה כיצד היו טועים בדין שכל השנה ישנו הבדל בין המקדש לגבולין ומדוע הוזכרה טעותם רק ביחס לתעניות. על כן ביאר הר"ן שאף בזמן רבי חלפתא ורבי חנינא בן תרדיון ענו אמן ולא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, אלא שהם הקדימו את התקיעה לעניית אמן כפי שבמקדש לשיטת הר"ן יש להקדים את התקיעה לעניית בשכמל"ו. כל זאת מתוך הבנה כי לא רצו לתקוע אחרי עניית בשכמל"ו שלא יראה שתוקעים על ענייה זאת ולא על הברכה, שהרי אמירה זו היא כעין ברכה בפני עצמה. אמנם עניית אמן הינה רק סיומת לברכה ואם כן אין חשש בהפסק וזו הייתה טעותם של המתפללים בזמן רבי חלפתא ורבי חנינא בן תרדיון.

ביאור זה אינו מתיישב עם גרסתינו בברייתא "והם עונים אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר להם תקעו הכהנים בני אהרן תקעו" הרי שהתקיעה אף במקדש הייתה לאחר הענייה על הברכה.

הרמב"ם במשנה גרס "וענו אחריו אמן" כגרסת הר"ן ואם כן לא הייתה הטעות בעניית בשכמל"ו. לשיטת הרמב"ם בתקיעה בגבולין אין הפסקה בתקיעות בין ברכה לברכה אלא בסוף כל הברכות בניגוד למקדש שבו תוקעים בין הברכות, וכך כתב הרמב"ם[27]:

> בשישית הוא אומר מי שענה את דוד ושלמה בנו בירושלים הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה ברוך אתה ה' המרחם על הארץ, וכל העם עונים אמן אחריו כל ברכה וברכה כדרך שעונים אחר כל הברכות. בשביעית אומר רפאינו ה' ונרפא וכו'. וגומר התפילה על הסדר ותוקעים בחצוצרות וכסדר הזה עושים בכל מקום.
>
> כשהיו מתפללים על הסדר הזה בירושלים היו מתכנסים להר הבית כנגד שער המזרח ומתפללים כסדר הזה. וכשמגיע שליח ציבור לומר מי שענה את אברהם ברוך אתה ה' אלוקינו אלוקי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך אתה ה' גואל ישראל והם עונים אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר לתוקעים תקעו בני אהרן תקעו. וחוזר ומתפלל ואומר מי שענה את אברהם וכו' ואחר-כך תוקעים הכהנים ומריעים ותוקעים וכן בברכה השניה לזו שהיא

---

[25] תענית טו ע"ב.

[26] דף ו ע"ב מדפי הרי"ף.

[27] הלכות תעניות פרק ד' הלכות י"ג - ט"ז.

> ראשונה מן השש שמוסיף חותם בה ברוך ה' אלוקים אלוקי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות והם עונים אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר להם הריעו בני אהרן הריעו.

הרי ששונה המקדש מן הגבולין בתפילת התענית לא רק לעניין אמירת אמן או בשכמל"ו (שזהו הבדל הקיים בכל ימות השנה) אלא אף שבמקדש תקעו בין כל ברכה וברכה מה שאין כן בגבולין וא"כ התיאור במשנה שלא תקעו בין הברכות מתייחס לגבולין וחולקת המשנה בכך על הברייתא שהביאה דין זה אף לגבולין וכן ביאר שם הר"ן את דעת הרמב"ם. המחלוקת עם רבי חלפתא ורבי חנינא בן תרדיון באה לידי ביטוי בהלכה נוספת. לגבי התקיעות שבתעניות מובא במשנה במסכת ראש השנה[28]:

> ובתעניות בשל זכרים כפופים ופיהם מוצפה כסף ושתי חצוצרות באמצע שופר מקצר וחצוצרות מאריכות שמצוות היום בחצוצרות.

על כך אמרה הגמרא[29]:

> אמר רבא לא אמרו אלא במקדש. תניא נמי הכי במה דברים אמורים במקדש אבל בגבולין מקום שיש חצוצרות אין שופר, מקום שיש שופר אין חצוצרות. וכן הנהיג רבי חלפתא בציפורי ורבי חנינא בן תרדיון בסיכני וכשבא הדבר אצל חכמים אמרו לו לא היו נוהגים כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית בלבד.

רואים אנו כי באופן שיטתי השוו רבי חלפתא ורבי חנינא בן תרדיון את התקיעות שבגבולין ואת התקיעות שבהר הבית וחלקו עליהם חכמים.

הבנה זו מחזקת את הבנת הרמב"ם והר"ן כי לא טעות בעניית אמן או בשכמל"ו עמדה בדיון אלא אופי התקיעות בגבולין ובמקדש.

לדעת רבי חלפתא ורבי חנינא בן תרדיון אף בגבולין קיים פן ההמלכה, ואילו לדעת חכמים התקיעות בגבולין הינם באיתערותא דלתתא - חזרה בתשובה והורדת השכינה, אך במקדש גם בעת התעניות ישנו מפגש עם השכינה.

שוני נוסף בין המקדש ובין הגבולין בתענית מצוי בדברי הרמב"ם.

הרמב"ם בתקיעות שבגבולין לא הזכיר ולו ברמז שדווקא כהנים אמורים לתקוע אלא כתב "ותוקעים בחצוצרות". לעומת זאת בתקיעות שבמקדש שם כתב הרמב"ם "ואחר כך תוקעים הכהנים ומריעים ותוקעים". אכן במשנה כל האמירה "תקעו בני אהרן" נאמרה רק

---

[28] כו ע"ב.

[29] שם כז ע"א.

בתקיעות שבין הברכות ונפסק שאופי זה מצוי רק במקדש. נמצאנו למדים כי במקדש תוקעים הכהנים בין הברכות, ואילו בגבולין תוקעים לאו- דווקא כהנים ובסוף כל הברכות. לאור זאת מובן מדוע השמיט הרמב"ם בהגדרת מצוות התקיעה הן בספר המצוות והן במשנה תורה בהלכות תעניות את שייכות המצווה לכהנים כיוון שישנם מקרים שבהם אין הכהנים תוקעים (בתעניות בגבולין). ע"כ שומעים אנו כי דין הכהנים הינו פרט מפרטי המצווה שפעמים נדרש ופעמים לא ואיננו חלק מהגדרת המצווה.

נראה שיסוד זה טמון בכך שהתורה קראה הן לתקיעה בהקהלת הקהל "תקיעה" "ובהקהיל את הקהל **תתקעו** ולא תריעו" והן לתרועה בפועל "תקיעה" באומרה "**ותקעתם** תרועה", ואת התקיעות אמורים לתקוע הכהנים כפי שנאמר "ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות". בהקרבת הקרבנות מופיע המינוח תקיעה כפי שנאמר "**ותקעתם** בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם" ועל כן דווקא הכהנים הם אלו שתוקעים תקיעות אלו.

אמנם בעת הצרות לא מופיעה תקיעה כלל אלא כך נאמר:

> וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות.

כן הגדיר מצווה זו הרמב"ם במנין שעל סדר ההלכות בראש הלכות תעניות וכתב:

> מצות עשה אחת והיא מצות עשה אחת והיא לצעוק לפני ה' בכל עת צרה גדולה שלא תבוא על הציבור.

ניתן אם כן לומר שמפה למדו חז"ל שהתקיעה שבתענית אינה מחויבת להיות בכהן דווקא. שונה הדבר בתקיעה שבעת הצרות שלפני ה'. שם כן דווקא כהן הוא זה שיתקע כפי שמצאנו בפנחס שהיה צמוד לארון הברית בעת מלחמות מדין כתיאור התורה[30]:

> וישלח אותם משה אלף למטה לצבא אותם ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקודש (="זה ארון"[31] ) וחצוצרות התרועה בידו.

כיון שהתקיעה היא בצמוד לארון ה'[32] הרי שהתקיעה נדרשת בכהן (מצד גילוי השכינה) וכך הוא האופי של התקיעות שבעת הצרות במקדש.

---

[30] במדבר ל"א, ו'.

[31] ספרי שם (מטות קנ"ז).

[32] אך גם שלא ליד ארון ה' ישנה תקיעה כפי שמצאנו ברמב"ם "וכסדר הזה עושים בכל מקום" אלא שאין התקיעה דווקא בכהן. כל זאת שלא כנצי"ב בפירושו העמק דבר (במדבר י', ט') שלמד מהציון "וכלי הקודש" שאין תקיעה שלא לפני ה' דהיינו ארון או ציץ.

ח.

נראה בעניות דעתי כי ישנו קשר בין שני ההבדלים שבאופי תפילת התענית שבמקדש ושבגבולין (החיוב בכהן ומיקום התקיעות בסדר התפילה).

ביארנו כי בתענית מורידים אנו את השכינה לעולם העשיה ואיננו באים רק לקבלה כבקרבנות המועדים.

לאור זאת מובן מדוע בתענית אין דרישה דווקא שהכהן שליח ה', הוא שיתקע בחצוצרות כפי שהוא מקריב את הקרבנות. אמנם במקדש כאשר אנו מיחלים להיזכר ולהיוושע כן קיים הפן של קבלת פני שכינה שהרי השכינה מצויה בבית המקדש, ועל כן בתעניות במקדש תוקעים דווקא הכהנים.

באופן זה מתבאר גם כן החילוק בין המקדש ובין בגבולין מתי לתקוע. כאשר תוקעים אנו בסוף כל התפילה הרי זו מעין הוספה לתחינה ולצעקה באפיון המצווה:

> מצוות עשה לצעוק (וכהמשך לכך) ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הציבור.

לעומת זאת כאשר ישנה תקיעה בסוף כל ברכה וברכה נראה שמתווסף פה אופי נוסף. בסוף כל ברכה ישנה תקיעה האומרת כיון שהשכינה מצויה פה א"כ מייחלים אנו לישומה ולקבלתה של התפילה[33].

אמנם על אף שבמקדש אף תקיעת התענית מקבלת אופי של קבלת פני שכינה ועל כן תוקעים דווקא כהנים, עדיין ישנו שוני בין התקיעות בתעניות שבמקדש לבין התקיעה שעל קרבנות המועדים.

כבר ביארנו כי רק בתקיעות שעל קרבנות המועדים נדרשות החצוצרות להיות משל כסף.

---

[33] על צפייה למילוי התפילה כאשר המתפלל בגבולין מובא בגמרא (ברכות נד ע"ב ועיין שם ברש"י) "א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המאריך בתפילתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר תוחלת ממושכה מחלה לב". אמנם במקדש כן פעלו בצורה שכזו. בברייתא במסכת יומא (סז ע"א) מובא: "בראשונה היו קושרין לשון של זהורית על פתח האולם מבחוץ, הלבין היו שמחין לא הלבין היו עצובים ומתבישים".

הרי שבמקדש ציפו מיד שתתקבל תפילתם. לאור זאת מובן מדוע רק במקדש תקעו לאחר כל ברכה וברכה. ביסוד החילוק יש לומר עפ"י רש"י בגמרא בברכות שהאיסור לעיין בתפילתו נובע בהבנה שהקב"ה מושיע בזכותו "אומר בליבו שתעשה בקשתי לפי שהתפלל בכוונה". אמנם במקדש הצפייה לא באה מתוך בטחון בזכותם ובטוהר תפילותם אלא נובעת מהימצאות הקב"ה בגלוי בבית בחירתו "קראהו בהיותו קרוב".

חצוצרות הכסף מעבר להיותן מקבלות פני שכינה גם פן של המלכת ה' מצוי בהם. שונה הוא אופי קבלת פני השכינה בתעניות ובמועדים.

בתעניות מבקשים אנו תשועה מהמצרה ומתפללים שיבוא ויתגלה ה' כחוצץ בינינו ובין הצר- מלשון חצוצרה- ח,צ,צ,מן הצר (כסמיכות המילים בפסוק "על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות[34]").

במועדים מקבלים אנו פני שכינה המתגלה בקרבנות החג בצורה שממליכים אנו את מלכו של עולם כחלק מחגיגות המועד כביאור רש"י[35] למשמעות חצוצרות הכסף:

עשה לך - שיהיו תוקעים לפניך כמלך ויהי בישורון מלך[36].

רק בעת ההמלכה תוקעים בחצוצרות הכסף המתקיימת בקבלת השכינה במועדים ואינה מתקיימת בקבלת שכינתו המסייעת בעת צרה וצוקה.

## ט.

שני גוונים ראינו בתקיעה:

פן של המלכת ה' ופן של חזרה בתשובה ותשועה מהצרות בעקבותיה.

את שני הפנים מנה הרמב"ם במצווה אחת וכפי שראינו את תמיהת המגיד משנה בעניין.

לאור כל אשר ביארנו לעיל נראה שמובן העניין.

---

[34] את דרשת המילה חצוצרה לאור הקשר הפסוק למדתי מאחי מורי הרב מנשה וינר שליט"א.

[35] רש"י במדבר י', ב'.

[36] פה ביאר רש"י כי התקיעה היא להמלכת משה ולא להמלכת הקב"ה, אף על פי כן נראה שהדבר איננו סותר לדברנו. רש"י הוסיף פה את הפסוק "ויהי בישורון מלך ", אמנם בביאור פסוק זה בפרשת וזאת הברכה לא ביאר רש"י כי משה הוא מלכו של עם ישורון (כביאור הראב"ע שם) אלא כתב ופירש "ויהי הקב"ה בישורון מלך". מלכותו של משה מייצגת היא את מלכות ה' כדברי רש"י (במדבר י"ב, ח') על משה רבנו "עבד מלך מלך". התקיעה לצורך המלכת משה זהו הייצוג להמלכת מלכו של עולם ובכך אין סתירה בפירוש רש"י מי הוא המלך שבישורון. אחדות מוחלטת זו שבין גילוי מלכות ה' לבין בשר ודם הייתה רק אצל משה רבנו, וניתן לומר שזו הסיבה שנאסרו בשימוש לאדם אחר חצוצרותיו של משה רבנו (ועיין בביאור רבנו בחיי במדבר י', ב' על דרך הדרש ותמצא כדברינו).

המלכת ה' בעולם ותשועת ישראל בעזרת גילוי שכינתו פן אחד להם. והנה אף על פי שהפנים השנים - פן התשועה מהצר ופן המלכת ה' נראים בעולמנו זה כמפורדים, ועל כן שונות הלכותיהם מובטחים אנו כי לעתיד לבוא יתאחדו הפנים.

כאשר ייושעו ישראל תשועת עולמים מאויביהם - במלחמת גוג ומגוג יתאחדו הפנים. הספרי שציטטנו לעיל הצמיד לפסוק "ויצא ה' ונלחם בגוים ההם" את הפסוק "והיה ה' למלך על כל הארץ". לעתיד לבוא תתגלה מלכות ה' והושעתנו מצרינו. או אז יתקעו בחצוצרות הכסף ויובן לעיל כי שתי התקיעות - התקיעה בעת הצרה והתקיעה בהמלכת ה' בחגים יסוד אחד להן וכמצווה אחת הן נמנות.